

ISSN 1848-4387

HRVATSKO FILOZOFSKO DRUŠTVO

**ODSJEK ZA FILOZOFIJU
FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U SPLITU**

Simpozij

XVI. MEDITERANSKI KORIJENI FILOZOFIJE

Omiš, Hrvatska, 31. kolovoza 2022.

Ilirsko sjemenište
Glagoljaška 11

Split, Hrvatska, 1. – 3. rujna 2022.

Sveučilište u Splitu
Poljana kraljice Jelene 1/III

Symposium

XVI MEDITERRANEAN ROOTS OF PHILOSOPHY

Omiš, Croatia, August 31, 2022

Illyrian Seminary
Glagoljaška 11

Split, Croatia, September 1–3, 2022

University of Split
Poljana kraljice Jelene 1/III

Organizatori

Hrvatsko filozofsko društvo
Odsjek za filozofiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu

Programski odbor

prof. dr. sc. Mislav Kukoč, predsjednik
Anita Lunić, mag. phil., tajnica
prof. dr. sc. Hrvoje Relja
izv. prof. dr. sc. Marita Brčić Kuljiš
doc. dr. sc. Bruno Ćurko
dr. sc. Josip Guć
Antonio Kovačević, mag. phil.

Organizacijski odbor

prof. dr. sc. Mislav Kukoč, predsjednik
Anita Lunić, mag. phil., tajnica
Mira Matijević, poslovna voditeljica
prof. dr. sc. Jasna Jeličić-Radonić
prof. dr. sc. Dunja Jutronić
prof. dr. sc. Hrvoje Relja
prof. dr. sc. Luka Tomašević
izv. prof. dr. sc. Marita Brčić Kuljiš
izv. prof. dr. sc. Borislav Dadić
doc. dr. sc. Bruno Ćurko
dr. sc. Josip Guć
Antonio Kovačević, mag. phil.

Simpozij se organizira uz potporu

Ministarstva znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske
Sveučilišta u Splitu
Turističke zajednice grada Splita

Sadržaj / Contents

<i>Mislav Kukoč</i> , Uvod: XVI. Mediteranski korijeni filozofije / Introduction: XVI Mediterranean Roots of Philosophy	5
Program simpozija / Programme of the Symposium	11
Sažeci izlaganja / Paper Abstracts	19
Adresar sudionika / Addresses of the Participants	55

Uvod

Mislav Kukoč

Predsjednik Organizacijskog odbora simpozija

XVI. MEDITERANSKI KORIJENI FILOZOFIJE

Hrvatsko filozofsko društvo i Odsjek za filozofiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu organiziraju međunarodni filozofski i interdisciplinarni simpozij *XVI. Mediteranski korijeni filozofije*, koji se održava od 1. do 3. rujna 2022. godine u dvorani Sveučilišta u Splitu, smještenoj na pročelju Peristila, u središtu veličanstvene Dioklecijanove palače, spomenika nulte kategorije svjetske kulturne baštine pod zaštitom UNESCO-a, što kao ogledni primjerak mediteranske kulturne baštine savršeno korespondira s duhom i svrhom simpozija.

Mediteran je kolijevka zapadnoeuropske filozofije i znanosti koja, zajedno s također mediteranskim naslijeđem hebrejsko-kršćanske religijske tradicije udara temelje zapadnoeuropske kulture i civilizacije. Zapadna filozofija i znanost započinju svoj povijesni razvoj početkom 6. stoljeća pr. Kr. na istočnoj obali Mediterana, u maloazijskim grčkim kolonijama Miletu i Efezu te obližnjim otocima, potom se širi do Eleje i Sicilije, da bi svoj vrhunac postigla u Ateni, jednom od središta antičkog Mediterana. Daljnji razvoj antičke filozofije, od helenizma do srednjovjekovne epohe, preko novih središta filozofske misli Aleksandrije, Antiohije, Kartage i Rima, također je sudbinski vezan za Mediteran. Stvaranje, sukobljavanje i međusobno prožimanje mediteranskih kultura, specifični mediteranski multikulturalizam dao je bitno obilježje daljnjem razvoju filozofije Zapada. Grčka i rimska antika, helenističko-rimsko naslijeđe, Bizant, orijentalne arapske tradicije, uz pečat nove islamske religije stapaju se u islamsko-arapsku srednjovjekovnu filozofiju, kulturu i civilizaciju. Bizantinci su grčku filozofiju prenijeli Arapi-ma, a oni, posredstvom križarskih ratova, preko svojih vodećih filozofa,

Avicene, Averroesa, Ibn Halduna, vratili Europi u njoj već zaboravljeno naslijeđe Aristotelove filozofije.

To su samo neke od početnih premisa i mogućih naputaka za tematiziranje sadržaja simpozija *Mediterranski korijeni filozofije*. Dakako, ne i jedini. Sljedeći aspekt koji ulazi u tematski okvir simpozija odnosi se na utemeljenje hrvatske filozofije, koja se, kako u svojim početcima, tako i u najsajnijim vrhuncima, korijeni u mediteranskom dijelu svojega višeregionalnoga kulturnog identiteta. Počev od Hermana Dalmatina, preko Marka Marulića, pa do Matije Vlačića Ilirika, Frane Petrića i Rudera Boškovića, da spomenemo samo najznamenitija imena.

Treći sklop što ulazi u okvir teme simpozija odnosi se na filozofsko, ali i interdisciplinarno promišljanje specifičnosti mediteranskog multikulturnog prostora koji je iznjedrio aktualne međucivilizacijske napetosti koje prijete globalnim sukobom civilizacija, ali otvaraju i mogućnosti dijaloga i pomirenja. S tim u svezi otvaraju se pitanja koja se, među ostalim, promišljaju na simpoziju:

- Utječu li *mediterranski korijeni filozofije* na nastanak i razvoj suvremene filozofije Mediterana?
- Filozofsko promišljanje mediteranskog multikulturalizma
- Poticaji mediteranske filozofije za utemeljenje globalnog ethosa kao pretpostavke međucivilizacijskog dijaloga
- Filozofija Mediterana kao globalizacijska paradigma

Poseban dio programa simpozija sačinjava tribina posvećena Ivanu Kuvaiću, koja se održava u Omišu 31. kolovoza, i okrugli stol posvećen istraživanju književnih napisa o epidemijama, a koji se održava 1. rujna u okviru splitskog programa simpozija.

Nastavljajući tradiciju promoviranja novih izdanja tematski vezanih uz *Mediterranske korijene filozofije*, na simpoziju će ove godine biti predstavljene četiri publikacije. Prvo, riječ je o znanstvenoj monografiji *Teorije o postanku života: znanost i filozofija* (Zagreb, 2021.) autora Tončija Kokića, koju će, uz autora, predstaviti Ljudevit Hanžek, te o zborniku radova *Praktička ontologija: povodom 70 godina Lina Veljaka* (Zagreb, 2022.) urednika Gorana Sunajka, Hrvoja Jurića i Marije

Selak Raspudić, a koji će predstaviti suurednik Hrvoje Jurić i Mislav Kukoč. Nakon toga, Mislav Kukoč i Anita Lunić predstaviti će dvije zbirke poezije Nikole Tadića: *Još Sever snatri o Sumatri* (Zagreb, 2020.) i *Prosinac* (Zagreb, 2022.).

Tematski blokovi s prethodnih simpozija objavljeni su u časopisima *Filozofska istraživanja* br. 107, 116, 137, 146 i 162 te *Metodički ogle-di* br. 33, 34 i 40, kao i u opsežnim zbornicima *Filozofija Mediterana* (HFD, Zagreb, 2009.) i *Mediteranski korijeni filozofije* (HFD–FFST, Zagreb–Split, 2016.), a što neprijeporno potvrđuje dojam da *Medite-ranski korijeni filozofije* ostavljaju zamjetan materijalni i duhovni trag u mediteranskom duhovnom prostoru.

Introduction

Mislav Kukoč

President of the Organization Committee of the Symposium

XVI MEDITERRANEAN ROOTS OF PHILOSOPHY

The Croatian Philosophical Society and the Department of Philosophy at the Faculty of Humanities and Social Science, University of Split are organizing the international and interdisciplinary symposium *XVI Mediterranean Roots of Philosophy*, which will take place from September 1 to September 3, 2022 in the conference hall of the University of Split, situated in the front of Peristil, in the center of the magnificent Diocletian's palace, a zero category monument of the global cultural heritage under the patronage of UNESCO which, as a representative piece of Mediterranean cultural heritage, suits the spirit and the purpose of the symposium perfectly.

The Mediterranean is the cradle of western philosophy and science which, together with the Mediterranean heritage of Hebrew-Christian religious tradition sets the foundations of Western European culture and civilization. Western philosophy and science begin their historical development at the start of 6th century BC on the eastern shores of the Mediterranean sea, specifically in Asia Minor, in the Greek colonies of Miletus and Ephesus and surrounding islands; it then spreads to Elea and Sicily and reaches its peak in Athens, one of the centers of ancient Mediterranean. Later development of ancient philosophy, from Hellenism to the medieval epoch, through new intellectual centers of Alexandria, Antioch, Carthage and Rome is also crucially related to the Mediterranean. Creation, conflict and mutual permeation of Mediterranean cultures, a distinctive Mediterranean multiculturalism gave an essential mark to the future growth of philosophy in the West. Ancient Greece and Rome, the Hellenistic-Roman heritage, Byzantine world, Oriental Arabic traditions with the mark of the new religion of Islam

all blend into Muslim Arabic medieval philosophy, culture and civilization. The Byzantines introduced the Arabs to Greek philosophy, and they, through the mediation of the Crusades and the work of its leading philosophers Avicenna, Averroes and Ibn Haldun returned the forgotten legacy of Aristotelian philosophy back to Europe.

Those are only some of the initial premises and possible suggestions for the topics of the symposium *Mediterranean Roots of Philosophy*; not the only ones, of course. The next aspect relevant to the topics of the symposium refers to the foundation of Croatian philosophy which, both in its beginnings and on its zenith, has its roots in the Mediterranean part of its multiregional cultural identity. Starting with Hermann of Dalmatia, continuing through Marko Marulić and Matija Vlačić Ilirik (Matthias Flacius Illyricus), Frane Petrić (Franciscus Patricius) and Ruđer Bošković (Roger Joseph Boscovich), to mention only the most significant figures.

A third set of themes congenial to the idea of this symposium relates to the philosophical and interdisciplinary reflection of the peculiarities of the Mediterranean multicultural space which gave birth to the current intercivilizational tensions threatening to escalate into the clash of civilizations, but also open the possibility of dialogue and reconciliation. That situation naturally suggests the following set of questions discussed at the symposium:

- Do the *Mediterranean roots of philosophy* influence the origin and development of the contemporary philosophy of the Mediterranean?
- Philosophical reflection of the Mediterranean multiculturalism
- Incentives of the Mediterranean philosophy for the establishment of global ethos as a prerequisite of intercivilizational dialogue
- Philosophy of the Mediterranean as a globalization paradigm

A special part of the symposium program consists of a panel dedicated to Ivan Kuvačić, which will be held in Omiš on August 31, and a round table dedicated to epidemic and literature, which will be held on September 1 as part of the Split symposium programme.

Continuing the tradition of promoting newly-published works thematically related to the *Mediterranean Roots of Philosophy*, four publications will be presented at this year's symposium. A scientific monograph *Teorije o postanku života: znanost i filozofija* [*Theories on the Origin of Life: Science and Philosophy*] (Zagreb, 2021) by Tonći Kokić will be presented by the author and Ljudevit Hanžek. A collection of works *Praktička ontologija: povodom 70 godina Lina Veljaka* [*Practical Ontology: On the Occasion of the 70th Anniversary of Lino Veljak*] (Zagreb, 2022), edited by Goran Sunajko, Hrvoje Jurić, and Marija Selak Raspudić, will be presented by the co-editor Hrvoje Jurić and Mislav Kukoč. After that, Mislav Kukoč and Anita Lunić will present two collections of poetry by Nikola Tadić: *Još Sever snatri o Sumatri* [*Sever is Still Dreaming of Sumatra*] (Zagreb, 2020) and *Prosinac* [*December*] (Zagreb, 2022).

When we add that thematic sections from the past symposia have been published in journals *Filozofska istraživanja* (no. 107, 116, 137, 146, and 162), *Metodički ogledi* (no. 33, 34, and 40), as well as in voluminous proceedings named *Filozofija Mediterana* (*Philosophy of the Mediterranean*) published by the Croatian Philosophical Society in Zagreb in 2009 and *Mediteranski korijeni filozofije* (*Mediterranean Roots of Philosophy*) published in Split and Zagreb in 2016 in the edition of the Croatian Philosophical Society and the Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split, it is clear, then, that the *Mediterranean Roots of Philosophy* symposium has had a notable material and spiritual influence in the Mediterranean cultural area.

PROGRAM / PROGRAMME

Srijeda, 31. kolovoza 2022. / Wednesday, August 31, 2022

Ilirsko sjemenište, Omiš /
Illyrian Seminary, Omiš

18.00–19.30 *Tribina / Panel*

Uloga Omiša u oblikovanju suvremene hrvatske filozofije i sociologije. In memoriam Ivan Kuvačić (Gata, 1923. – Zagreb, 2014.). / The Role of Omiš in the Formation of Contemporary Croatian Philosophy and Sociology. In memoriam Ivan Kuvačić (Gata, 1923 – Zagreb, 2014).

Sudjeluju / speakers: **Lino Veljak, Mislav Kukoč, Hrvoje Jurić, Gracijano Kalebić, Anita Lunić**

Suorganizator tribine / Co-organiser of the panel: Grad Omiš / City of Omiš

Četvrtak, 1. rujna 2022. / Thursday, September 1, 2022

**Sveučilište u Splitu /
University of Split**

10.00–10.30 ***Otvaranje skupa i pozdravne riječi / Opening ceremony and welcoming speeches***

Mislav Kukoč, predsjednik Organizacijskog odbora simpozija / President of the Organizing Committee of the Symposium

Hrvoje Jurić, predsjednik Hrvatskog filozofskog društva / President of the Croatian Philosophical Society

Tonći Kokić, pročelnik Odsjeka za filozofiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu / Head of the Department of Philosophy, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split

Gloria Vickov, dekanica Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu / Dean of the Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split

Dragan Ljutić, rektor Sveučilišta u Splitu / Rector of the University of Split

Ivica Puljak, gradonačelnik Grada Splita / Mayor of the City of Split

10.30–10.45 **Mislav Kukoč** (Hrvatska/Croatia): *Kontroverzni Sokrat / The Controversial Socrates*

10.45–11.00 **Slobodan Stamatović** (Hrvatska/Croatia): *Mjesto Demokrita u periodizaciji antičke filozofije / The Place of Democritus in the Periodization of Ancient Philosophy*

11.00–11.15 **Vladimir Rismondo** (Hrvatska/Croatia): Postaristotelovska estetika i skulptura od helenizma do kasne antike / Post-Aristotelian Aesthetics and Sculpture from Hellenism until Late Antiquity

11.15–11.45 *Rasprava / Discussion*

11.45–12.00 *Pauza / Break*

12.00–12.15 **Branko Gorgiev** (Srbija/Serbia): Pojam *arche* – pokretačka snaga i oblikovni činilac zapadno-evropske filozofije i civilizacije / The Concept of *Arche* – The Driving Force and Formative Agent of Western European Philosophy and Civilization

12.15–12.30 **Sladana Ristić Gorgiev** (Srbija/Serbia): Bizantska recepcija grčke filozofije / Byzantine Reception of Greek Philosophy

12.30–12.45 **Oleg Soldat** (Bosna i Hercegovina/Bosnia and Herzegovina): Kad nastupi sumrak: evakuacija skolastičkog čina i filozofije Mediterana na sjever (XIII. – XV. stoljeća) / When Dusk Comes: The Evacuation of the Scholastic Act and Mediterranean Philosophy to the North (XIII–XV Centuries)

12.45–13.15 *Rasprava / Discussion*

13.15–15.30 *Pauza za ručak / Lunch break*

15.30–16.45 *Okrugli stol / Round table*

Epidemija i književnost / Epidemic and Literature

Hrvoje Jurić (Hrvatska/Croatia): Franz Kafka kao savjetnik za problematiku pandemije koronavirusa / Franz Kafka as an Advisor in the Matters of the Coronavirus Pandemic

Bruno Ćurko (Hrvatska/Croatia): Saramagov ogleđ o ljudskoj prirođi u pandemiji / Saramago's Essay on Human Nature in a Pandemic

Josip Guć (Hrvatska/Croatia): Kronike beznada – Kuga i korona / Chronicles of Hopelessness – *The Plague* and Corona

Suorganizator okruglog stola / Co-organiser of the round table: Centar za integrativnu bioetiku Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu / Centre for Integrative Bioethics, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split

16.45–17.00 *Pauza / Break*

17.00–18.00 ***Predstavljanje publikacija / Presentation of publications***

Tonći Kokić, *Teorije o postanku života: znanost i filozofija*, Naklada Breza, Zagreb, 2021.

Predstavljajući / Presenters:

Ljudevit Hanžek & Tonći Kokić

Goran Sunajko, Hrvoje Jurić & Marija Selak Raspuđić (ur.), *Praktička ontologija: povodom 70 godina Lina Veljaka*, Hrvatsko filozofsko društvo / Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2022.

Predstavljajući / Presenters:

Mislav Kukoč & Hrvoje Jurić

Nikola Tadić, *Još Sever snatri o Sumatri*, Plejada, Zagreb, 2020.; *Prosinac*, Plejada, Zagreb, 2022.

Predstavljajući / Presenters:

Mislav Kukoč & Anita Lunić

18.00–19.00 ***Sastanak Splitskog filozofskog kruga / Meeting of the Split Philosophical Circle***

Petak, 2. rujna 2022. / Friday, September 2, 2022

**Sveučilište u Splitu /
University of Split**

10.00–10.15 **Tonći Kokić** (Hrvatska/Croatia): Uspon i pad Oparinove hipoteze / The Rise and Fall of the Oparin Hypothesis

10.15–10.30 **Zlatko Juras** (Hrvatska/Croatia): Determinizam Boškovića i Laplacea / Determinism of Boscovich and Laplace

10.30–10.45 **Dževad Zečić** (Bosna i Hercegovina/Bosnia and Hercegovina): Dodiri suvremene fizike s misaonim tokovima pitagorejaca i Platona / Touches of Modern Physics with the Thought Currents of the Pythagoreans and Plato

10.45–11.15 *Rasprava / Discussion*

11.15–11.30 *Pauza / Break*

11.30–11.45 **Dževad Drino** (Bosna i Hercegovina/Bosnia and Hercegovina): Pravne kulture Mediterana / Legal Cultures of the Mediterranean

11.45–12.00 **Sead Alić** (Hrvatska/Croatia): William C. Chittick između Istoka i Zapada / William C. Chittick Between East and West

12.00–12.15 **Tomislav Zelić** (Hrvatska/Croatia): Europski i mediteranski zbor za izbjegličku krizu 2015./2016. prema E. Jelinek / The European and Mediterranean Chorus During the Refugee Crisis in 2015/2016 According to E. Jelinek

12.15–12.45 *Rasprava / Discussion*

12.45–15.00 *Pauza za ručak / Lunch break*

- 15.00–15.15 **Marita Brčić Kuljiš, Mirela Bilandžić** (Hrvatska/Croatia): Što je ‘ne-kulturno’ prema cancel kulturi? / What is ‘Non-cultural’ According to Cancel Culture?
- 15.15–15.30 **Ana Jerković** (Hrvatska/Croatia): Platonova Akademija kao model za državništvo 21. stoljeća / Plato’s Academy as a Model for 21st Century Statesmanship
- 15.30–15.45 **Vesna Maričić** (Srbija/Serbia): Houellebecqov *Serotonin* kao paradigma promišljanja globalnih kretanja u svijetu / Houellebecq’s *Serotonin* as a Paradigm for Thinking About Global Shifts in the World
- 15.45–16.15 *Rasprava / Discussion*
- 16.15–16.30 *Pauza / Break*
- 16.30–16.45 **Gabriela Bašić Hanžek** (Hrvatska/Croatia): Pragmatička perspektiva u istraživanju normativnih sustava u radovima Berislava Žarnića / Pragmatic Perspective in Research of Normative Systems in Berislav Žarnić’s Works
- 16.45–17.00 **Marko Vučetić** (Hrvatska/Croatia): Osoba kao vrijednost u filozofskoj misli Iris Tićac / The Person as the Value in the Philosophical Thought of Iris Tićac
- 17.00–17.15 **Ivana Zagorac** (Hrvatska/Croatia): »Ne znaš je li ovaj porok odvratniji ili ružniji«: Seneka o emociji gađenja / “It Would Be Hard to Say Whether the Vice is More Abhorrent or Disfiguring”: Seneca on Disgust
- 17.15–17.45 *Rasprava / Discussion*
- 17.45 *Zatvaranje simpozija / Closing ceremony*

Subota, 3. rujna 2022. / Saturday, September 3, 2022

- 10.00 *Razgledavanje Splita / Sightseeing of Split*

SAŽECI IZLAGANJA /
PAPER ABSTRACTS

SEAD ALIĆ

*Sveučilište Sjever, Koprivnica, Hrvatska /
University North, Koprivnica, Croatia*

William C. Chittick između Istoka i Zapada

Bogatstvo filozofije među ostalim leži i u suradnji filozofija Istoka i Zapada. Jedna od poveznica tih filozofija je i misao prevoditelja i filozofa Williama C. Chitticka. U ovom radu pokušat ću u njegovoj misli pronaći teze kojima mogu osnažiti vlastito zagovaranje filozofije koja je, pojednostavljeno rečeno, bliže pjesništvu nego geometriji. U tom obratu vidim i približavanje filozofija Istoka i Zapada.

William C. Chittick Between East and West

The richness of philosophy, among other things, lies in the collaboration of the philosophies of East and West. One of the links between these philosophies is the thought of translator and philosopher William C. Chittick. In this paper, I will try to find theses in his thought that can strengthen my own advocacy of a philosophy that is, simply put, closer to poetry than geometry. In this turn I see the convergence of the philosophies of East and West.

GABRIELA BAŠIĆ HANŽEK

*Filozofski fakultet, Sveučilište u Splitu, Hrvatska /
Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split, Croatia*

Pragmatička perspektiva u istraživanju normativnih sustava u radovima Berislava Žarnića

Govoriti o ostavštini autora koji su takoreći naši suvremenici zasigurno je ponešto nezahvalan zadatak, no i neophodno kako bi se obogatila slika suvremenih tokova hrvatske filozofije. Ovo se čini posebno važnim kad je riječ o autorima koji neke od filozofskih trendova razvijaju u domaćoj filozofiji i do međunarodne prepoznatljivosti. Sve navedeno može se primijeniti na filozofsku ostavštinu nedavno preminuloga Berislava Žarnića (1959. – 2017.). U izlaganju ću prikazati jedan dio Žarnićeva opusa kojim, po svemu sudeći, ne samo što ravnopravno sudjeluje u međunarodnim stručnim raspravama (filozofskim i interdisciplinarnim), već se ujedno unutar domaće produkcije pozicionira kao autor jedinstvenog pristupa. Riječ je o njegovu istraživanju koje se u najširem smislu smješta pod okrilje normativne pragmatike, a u najužem smislu pod filozofiju, odnosno logiku prava.

Pragmatic Perspective in Research of Normative Systems in Berislav Žarnić's Works

Talking about the legacy of authors who are, so to speak, our contemporaries surely is somewhat tricky, but also indispensable in order to enrich the picture of contemporary Croatian philosophy. This seems particularly important when authors who develop some of the philosophical trends within domestic philosophy up to international recognition are at stake. All of the above applies to the philosophical legacy of the recently deceased Berislav Žarnić (1959 – 2017). In my talk I will present one aspect of Žarnić's work which makes him an *al pari* participant in international (philosophical and interdisciplinary) scien-

tific discussions, but also represents a unique approach within Croatian philosophical production. This work covers, most broadly speaking, normative pragmatics, and most strictly speaking, philosophy, i.e., the logic of law.

MARITA BRČIĆ KULJIŠ, MIRELA BILANDŽIĆ¹

¹*Filozofski fakultet, Sveučilište u Splitu, Hrvatska /
Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split, Croatia*

²*Filozofski fakultet, Sveučilište u Splitu, Hrvatska (doktorandica) /
Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split, Croatia
(PhD Student)*

Što je ‘ne-kulturno’ prema *cancel* kulturi?

Prema određenju Cambridgeva rječnika, *cancel* kultura ili kultura otkazivanja obrazac je ponašanja, danas specifičan za društvene mreže, kojim se zastupa odbacivanje ili povlačenje potpore nekome zbog njegovih djela ili riječi. Iako nije riječ o novom fenomenu (primjerice, možemo pronaći sličnosti s ostracizmom, koji je postojao za vrijeme antičke demokracije), *cancel* kultura, s obzirom na proširenost (virtualni svijet) i doseg (milijuni korisnika u virtualnom svijetu), izuzetno je utjecajna. »Kultura otkazivanja sve je popularnija praksa povlačenja podrške javnim osobama i poduzećima nakon nekog njihovog negativnog poteza ili izjave kojom se prigovara ili se smatra uvredljivim ili neprihvatljivim« (Rončević i dr.).

Međutim, u kulturi otkazivanja ljudi sebi daju za pravo određivati što je ispravno, a što ne. Uspjeh njihovog određivanja najčešće ovisi o uspjehu virtualne proširenosti. Vrlo se često i same kazne realiziraju putem društvenih mreža.

U ovom ćemo istraživanju, stoga, kulturi otkazivanja pristupiti iznutra. Odnosno, istražiti ćemo razloge ‘otkazivanja’ s ciljem detektiranja nekih standarda ili obrazaca ponašanja koji jesu ili postaju dostatan razlog za *otkazivanje*, odnosno koji su, kako se čini, definirani kao ne-kulturni.

What is ‘Non-cultural’ According to Cancel Culture?

According to the *Cambridge Dictionary*, cancel culture is a pattern of behavior, specific to social networks, that represents rejecting or with-

drawing support from someone because of their actions or words. Although it is not a new phenomenon, because we can find similarities with the ostracism of ancient democracy, cancel culture, considering its extension (virtual world) and reach (millions of users in the virtual world), is extremely influential. “Cancel culture is an increasingly popular practice of withdrawing support from public figures and companies after some of their negative moves or statements that are objected to or considered offensive or unacceptable” (Rončević et al.).

However, in cancel culture, people give themselves the right to decide what is right and what is wrong. The success of their decision most often depends on the success of the virtual expansion. Very often, the fines themselves are realized via social networks.

In this research, therefore, we will approach cancel culture from the inside. That is, we will investigate the reasons for ‘cancellation’ with the aim of detecting some standards or patterns of behavior that are or will become a sufficient reason for cancellation, i.e., which seem to be defined as non-cultural.

DŽEVAD DRINO

*Pravni fakultet, Univerzitet u Zenici, Bosna i Hercegovina /
Faculty of Law, University of Zenica, Bosnia and Herzegovina*

Pravne kulture Mediterana

Upravo u mediteranskom bazenu nalazimo susret velikih pravnih kultura gdje se međusobno prožimaju evropske pravne kulture sa sjevera (kontinentalna ili rimsko-germanska) i anglosaksonska pravna kultura, uvezena na istoku Mediterana kao kolonizatorska, sa starim i zatečenim biblijskim i islamskim pravnim kulturama, što pravni kolorit Mediterana čini jedinstvenim u svijetu.

U radu se analiziraju zatečeni elementi ktonijske (urođeničke) pravne tradicije i upliv velikih pravnih sistema srodnih poredaka koji nadilaze vlastite prostore osvajajući obale Mediterana prvo rimskom pravnom kulturom, a potom različitim religijskim pravnim sistemima, u kojima euromediterranski pravni, ali i civilizacijski krug živi i danas.

Legal Cultures of the Mediterranean

It is in the Mediterranean Basin that a meeting of great legal cultures occurs, a place where European legal cultures from the north (continental or Romano-Germanic) and Anglo-Saxon legal culture, seen in the Eastern Mediterranean as colonizer cultures, intertwine with old and existing biblical and Islamic legal cultures, which makes the Mediterranean melting pot of legal cultures unique in the world.

This paper analyzes the existing elements of the ktonian (native) legal tradition and the influence of large legal systems of related orders that transcend their own territories, conquering the shores of the Mediterranean; first by Roman legal culture, and then various religious legal systems, which are in place even today in the Euro-Mediterranean legal and cultural circles.

BRANKO GORGIEV

*Filozofski fakultet, Univerzitet u Nišu, Srbija /
Faculty of Philosophy, University of Niš, Serbia*

Pojam *arche* – pokretačka snaga i oblikovni činilac zapadno-evropske filozofije i civilizacije

Kolijevka zapadno-evropske filozofije, znanosti i civilizacije svakako je Mediteran, koji baštini dvije podjednako značajne tradicije: grčko-rimsku i judeo-kršćansku. U osnovi evropske civilizacije u simboličnom smislu stoje, kako bi rekao filozof Walter T. Stace, dvije ključne ličnosti: Platon i Krist, koji evropskom identitetu daju dvije važne kvalitete: etos razuma i etos suosjećanja. Kako je došlo do spajanja ovih etosa, pitanje je kojim ćemo se baviti u ovom radu. Teza od koje polazimo je da je potraga za *archeom* kod Jonjana u 6. stoljeću bila ključni preduvjet spajanja ovih dviju tradicija u jedan etos. Od monizma Jonjana do monoteizma kršćana vodio je put kroz pojam *arche*, koji je oličavao ideju početka, prvog principa koji je vječan, sveprožimajući i svevladajući. Inspirira li se još uvijek naša, suvremena civilizacija ovim naslijeđem ili je u međuvremenu odustala ili čak odstupila od istog, pitanja su kojima se također bavimo u ovom radu.

The Concept of *Arche* – The Driving Force and Formative Agent of Western European Philosophy and Civilization

The cradle of Western European philosophy, science and civilization is certainly the Mediterranean, which inherits two equally important traditions: Greco-Roman and Jewish-Christian. As philosopher Walter T. Stace would say, symbolically speaking there are two key figures at the foundation of European civilization, Plato and Christ, who give European identity two important qualities: the ethos of reason and the ethos of compassion. How these ethe came together is the question we will deal with in this paper. The thesis from which we start is that the

search for *arche* among the Ionians in the 6th century was a key precondition for the merging of these two traditions into one ethos. The way of the concept of *arche*, which embodied the idea of the beginning, the first principle that is eternal, all-pervading and all-ruling, led from the monism of the Ionians to the monotheism of the Christians. Whether our modern civilization is still inspired by this heritage or has in the meantime given up or even deviated from it are questions that we also deal with in this paper.

ANA JERKOVIĆ

*Ministarstvo znanosti i obrazovanja, Zagreb, Hrvatska /
Ministry of Science and Education, Zagreb, Croatia*

Platonova Akademija kao model za državništvo 21. stoljeća

Prema navodima enciklopedije *Britannice*, većina znanstvenika koji se koriste Platonovim spisima slaže se da je Platonova Akademija ili škola filozofije izvorno uključivala poduku iz matematike, dijalektike, prirodnih znanosti i pripremu za državništvo. Današnji svjetski lideri i državnici formalno ne moraju zadovoljavati kriterije za državništvo te među njima nalazimo većinom pravnike, ekonomiste, politologe. Može li se, vodeći se modelom Platonove Akademije, u suvremenom svijetu obrazovati i odgajati državnike, predmet je ovog rada.

Plato's Academy as a Model for 21st Century Statesmanship

According to *Encyclopedia Britannica*, most scholars using Plato's writings agree that Plato's Academy or school of philosophy originally included instructions in mathematics, dialectics, natural sciences and preparation for statesmanship. Today's world leaders and statesmen formally do not have to meet the criteria for statesmanship, and among contemporary leaders mostly we find lawyers, economists, political scientists. The possibility to educate and raise statesmen in the contemporary world following the model of Plato's Academy will be discussed in this paper.

ZLATKO JURAS

Matica hrvatska, Podstrana, Hrvatska /

Matica hrvatska, Podstrana, Croatia

Determinizam Boškovića i Laplacea

Boškovićeva misao o krivulji sila, koja bi odjednom obuhvatila sve točke u svemiru s njihovim relativnim udaljenostima, brzinama i smjerovima, mogla bi se tumačiti determinističkim konceptom materije – slijedom kasnije Laplaceove formulacije determinizma u djelu *Filozofski esej o vjerojatnostima* (1814.). Ako se poznaju početni uvjeti i pojedina stanja materijalnih entiteta, neki sveobuhvatni um mogao bi proračunati čitavu evoluciju njihova sustava zbog neprekinutog lanca uzročno-posljedičnih veza. Bošković je dao sličnu formulaciju u svojoj *Teoriji prirodne filozofije* (1758.) prije Laplacea, koji je vjerojatno imao uvid u njegov rad. Bošković razmatra apsolutni determinizam mehanističkog poimanja svijeta uvjetno, kao jednu od mnogih mogućih konstrukcija materije. Ipak, nalazi da nema prijelaznog uzroka u evoluciji njezinih stanja, a determiniranje po zakonu sila odnosi se na prvo posljedično stanje, a ne ona moguća što slijede. Uzročnost se uvijek iznova uspostavlja – što smjera nedeterminističkoj viziji prirode i spontanosti materije.

Determinism of Boscovich and Laplace

Boscovich's idea of a force curve, that would encompass all points in the universe at once with their relative distances, velocities and directions, could be interpreted as a deterministic view of the totality of matter – like Laplace's later definition of determinism in *Philosophical Essay on Probabilities* (1814). If the initial conditions and the individual states of material entities are known, some all-encompassing mind could calculate the entire evolution of their system due to an unbroken chain of causal relationships. Boscovich gave a similar formulation in

his *Theory of Natural Philosophy* (1758) before Laplace, who probably had an insight into his work. Boscovich considers the absolute determinism of the mechanistic conception of the world conditionally, as one of many possible constructions of matter. However, he finds that there is no transient cause in the evolution of material states, and the determination by the law of forces refers to the first consequential state and not to the possible ones that follow. Causality is always re-established – which leads to a non-deterministic vision of nature and spontaneous matter.

TONČI KOKIĆ

*Filozofski fakultet, Sveučilište u Splitu, Hrvatska /
Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split, Croatia*

Uspon i pad Oparinove hipoteze

Proučavanje prvog života kvalitativno se promijenilo Oparinovom (koacervatnom) hipotezom koja je pretpostavila prijelaz iz anorganske tvari u organski svijet predbiotičkom sintezom makromolekula. Oparinova hipoteza označila je prijelaz od metafizičkog promišljanja prema znanstvenoj metodologiji koja zahtijeva empirijsku provjerljivost i potaknula optimizam o odgovoru na pitanje kako je nastao prvi život. Na osnovi ove hipoteze proveden je poznati empirijski test, Miller-Urey eksperiment, koji je potvrdio neke pretpostavke hipoteze, ali bio je i osporavan. Suvremeno proučavanje postanka prvog života smatra Oparinove pretpostavke dobrom znanošću, koja je velikim dijelom netočna: pretpostavke njegove hipoteze su nepotvrđene, nesigurne i u nekim aspektima odbačene, a početni optimizam sveden je na temu zanimljivu filozofiji i povijesti znanosti.

The Rise and Fall of the Oparin Hypothesis

The origin of the first life research was qualitatively changed by Oparin's (coacervate) hypothesis, which assumed the transition from inorganic substances in the organic world by prebiotic synthesis of macromolecules. Oparin's hypothesis marked the transition from metaphysical thinking to a scientific methodology that requires empirical verifiability, and sparked optimism about the answer to the question of how the first life came into being. Based on this hypothesis, a well-known empirical test, the Miller-Urey experiment, was conducted, which confirmed some assumptions of the hypothesis, but was also challenged. The modern research of the origin of the first life considers Oparin's assumptions a good science, which is largely inaccurate: the assump-

tions of his hypothesis are unverified, uncertain and in some respects rejected, and the initial optimism has been reduced to the interests of the philosophy and the history of science.

MISLAV KUKOČ

*Fakultet hrvatskih studija, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /
Faculty of Croatian Studies, University of Zagreb, Croatia*

Kontroverzni Sokrat

Poteškoće identificiranja izvorne Sokratove filozofske misli proizlaze iz činjenice da Sokrat nije pisao, da za sobom nije ostavio ni retka. Različiti, međusobno protuslovni izvori uzrok su dijametralno suprotnih prosudbi njegova lika i djela. Idealizirana slika Sokrata, iz pera njegovih znamenitih učenika i sljedbenika Platona i Ksenofonta, pa njihovim posredstvom i Aristotela, ovladala je zapadnom filozofijom i znanošću, priskrbivši Sokratu neprijeporni ugled utemeljitelja grčke, pa i svekolike zapadne filozofije i znanosti. Uz argumente za Sokratov presudni doprinos mediteranskim korijenima filozofije, ovaj prilog razglaba i manje poznatu nasuprotnu negativnu, pače i sarkastičnu karakterizaciju Sokrata u djelima njegovih suvremenika atenskih komediografa na jednoj strani, kao i korespondirajuću Nietzscheovu negativu filozofsku prosudbu na drugoj strani.

The Controversial Socrates

The difficulties of identifying the original philosophical thought of Socrates arise from the fact that Socrates did not write, that he did not leave behind a single line. Different, mutually contradictory sources are the cause of diametrically opposed judgments of his character and thought. The idealized image of Socrates, from the pen of his famous students and followers Plato and Xenophon, and through them Aristotle, dominated Western philosophy and science, giving Socrates the undisputed reputation of the founder of Greek, and even all Western philosophy and science. Along with the arguments for Socrates' crucial contribution to the Mediterranean roots of philosophy, this article discusses the less known contrasting negative and sarcastic characteriza-

tion of Socrates in the works of his contemporaries, the Athenian comedians, on the one hand, as well as Nietzsche's corresponding negative philosophical critique, on the other.

VESNA MARIČIĆ

Gimnazija Ivanjica, Srbija /

Ivanjica Gymnasium, Serbia

Houellebecqov *Serotonin* kao paradigma promišljanja globalnih kretanja u svijetu

U okviru teksta bavit ću se promišljanjem Houellebecqovih teza o globalnim i postglobalnim kretanjima u svijetu. Drugim riječima, posljednja Houellebecqova knjiga, naslova *Serotonin*, govori o dezorijentaciji Evrope, pa samim tim i Mediterana, usred novonastalih globalnih stremljenja kako Zapada tako i Istoka. Smatram važnim, pozivajući se na suvremene mislioce humanizma i transhumanizma, da se Houellebecqovo djelo promišlja u sklopu ove teme.

Houellebecq's *Serotonin* as a Paradigm for Thinking About Global Shifts in the World

Within the framework of the text, I will deal with a reflection on Houellebecq's theses on global and post-global movements in the world. In other words, Houellebecq's last book entitled *Serotonin* talks about the disorientation of Europe, and therefore the Mediterranean, in the midst of the emerging global aspirations of both the West and the East. I consider it important, referring to contemporary thinkers of humanism and transhumanism, that Houellebecq's work be considered as part of this topic.

VLADIMIR RISMONDO

*Akademija za umjetnost i kulturu, Sveučilište J. J. Strossmayera u
Osijeku, Hrvatska /*

Academy of Arts, J. J. Strossmayer University of Osijek, Croatia

Postaristotelovska estetika i skulptura od helenizma do kasne antike

Izlaganje predstavlja treći i posljednji dio trilogije koja je počela ispitivanjem odnosa aretističke etike i grčke arhajske skulpture, a nastavila se promišljanjem dijalektike kako u grčkoj drami klasičnog perioda, tako i u grčkoj klasičnoj skulpturi. U ovom, trećem nastavku propituje se odnos postaristotelovske estetike – dakle, promišljanja protegnuta od Teofrasta do Plotina, s dodatnim naglaskom na stoičku filozofiju – i razvoja skulptorskog stvaralaštva od helenizma do kasne antike. Poveznice su jasno vidljive i vrijedne razmatranja.

Post-Aristotelian Aesthetics and Sculpture from Hellenism until Late Antiquity

The presentation represents the third and last part of the trilogy that began with an examination of the relationship between virtue ethics and Greek archaic sculpture. The second part of the trilogy was dedicated to the concept of dialectics both in Greek drama of the classical period and in Greek classical sculpture. In this third sequel, the relationship of post-Aristotelian aesthetics – extended from Theophrastus to Plotinus, with additional emphasis on Stoic philosophy – and the development of sculpture from Hellenism to late antiquity is examined. The links are clearly visible and worth considering.

SLAĐANA RISTIĆ GORGIEV

*Filozofski fakultet, Univerzitet u Nišu, Srbija /
Faculty of Philosophy, University of Niš, Serbia*

Bizantska recepcija grčke filozofije

Bizantska filozofija nerazlučivo je vezana s grčkim nasljeđem. Opće obrazovanje u Bizantu bilo je organizirano po programima koji su važili u helenskim školama pozne antike. Grčko nasljeđe ne samo da je bilo prisutno na državnim školama i univerzitetima, već i u crkvenom obrazovanju. Vežanost za helensku filozofiju u Bizantu osjeća se kako na nivou ideja i problema, tako i na nivou pojmova i jezika. U bizantskoj filozofiji njegovala se mistika, ali podjednako i dijalektika, pa se mogu uočiti kako pojmovni aparat, tako i dokazni postupci grčke filozofije. Bizant je spoj pojmovne kulture i mističkog osjećanja. U njemu nije bilo odvajanja puta vjere i pobožnog učenja od filozofsko-logičkog razumijevanja stvarnosti.

Byzantine Reception of Greek Philosophy

Byzantine philosophy is connected with Greek heritage. General education in Byzantium was organized according to the programs that were valid in the Hellenic schools of late antiquity. Greek heritage was not only present in public schools and universities but also in church education. The attachment to Hellenic philosophy is felt in Byzantium both at the level of ideas and problems, and at the level of concepts and language. In Byzantine philosophy, mysticism was nurtured but equally dialectics, so both the conceptual apparatus and the evidential procedures of Greek philosophy can be observed. Byzantium is a combination of conceptual culture and mystical feeling. In it, there was no separation of the path of faith and pious learning from the philosophical-logical understanding of reality.

OLEG SOLDAT

*Filozofski fakultet, Univerzitet u Banjoj Luci, Bosna i Hercegovina /
Faculty of Philosophy, University of Banja Luka, Bosnia and Herzegovina*

Kad nastupi sumrak: evakuacija skolastičkog čina i filozofije Mediterana na sjever (XIII. – XV. stoljeća)

U svom sam doktoratu u slučaju Tome Akvinskoga uočio određene strukturalne probleme koji su se ticali konstrukcije njegova *magnum opusa*, *Summa Theologiae*. U radu ću, krenuvši od toga, prvo u nekoliko crta rekapitulirati o čemu je tu riječ, a potom to dovesti u vezu s panoramom koja nam daje sliku djelomičnog odlaska filozofije s područja Mediterana na sjever, u periodu od trinaestog stoljeća do Reformacije. Time ovu panoramsku sliku nastojim uskladiti s proverbijalnom Hegelovom maksimom da Minervina sova polijeće u sumrak. Osnovno je pitanje: zašto je nastupio sumrak i što on znači? Također: čime su motivirani mehanizmi tradicije koji su to omogućili? *Terminus post quem* je klaster događaja Reformacije, koji je terminalna točka poslije koje se jasno oblikuju obrisi nove protestantske, ne samo misli, već kulture misli i jednog trenda koji je u oštroj suprotnosti s mediteranskim.

When Dusk Comes: The Evacuation of the Scholastic Act and Mediterranean Philosophy to the North (XIII–XV Centuries)

I have treated in my doctoral thesis certain features of composition in Thomas Aquinas' *magnum opus*, the *Summa Theologiae*. In this paper, I will first briefly recapitulate what this is about, and then connect it with a panoramic view of the partial departure of philosophy from the Mediterranean area to the north, in the period from the thirteenth century to the Reformation. Thus, I try to harmonize this panoramic image with Hegel's proverbial maxim that the owl of Minerva flies only at dusk. The basic question is: why did dusk come and what does it mean? Also:

what motivated the mechanisms of tradition that made this possible? The *terminus post quem* is a cluster of events of the Reformation, the terminal point after which the outlines are clearly formed of a new Protestant, not only thought, but a culture of thought and a trend in sharp contrast to the Mediterranean.

SLOBODAN STAMATOVIĆ

*Filozofski fakultet, Sveučilište u Splitu, Hrvatska (doktorand) /
Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split, Croatia
(PhD Student)*

Mjesto Demokrita u periodizaciji antičke filozofije

Demokrita se tradicionalno svrstava među predsokratovce. Tako je to još kod otaca moderne filozofijske historiografije: Zellera, Ueberwe-ga i Dielsa. Tome se međutim ubrzo suprotstavio Windelband, koji je Demokrita izdvojio od predsokratovaca i dodijelio mu važno mjesto u sistematskom razdoblju grčke filozofije, zajedno s Platonom i Aristote-lom. Windelband je nakon Zellera imao najveći utjecaj na formiranje tradicionalne slike antičke filozofije: naime, mnogi su povjesničari pre-uzeli upravo njegovu periodizaciju i terminologiju. No zanimljivo je da njegovo periodizacijsko shvaćanje Demokrita unatoč tome nije imalo svoje zagovornike i usvajatelje: Windelband je u tome ostao sasvim usamljen. U izlaganju ćemo nastojati pokazati kako to nije bila nimalo beznačajna stvar za povijesno razumijevanje grčke i antičke filozofije.

The Place of Democritus in the Periodization of Ancient Philosophy

Democritus is traditionally classified among the pre-Socratics. This was already established by the fathers of modern philosophical historiogra-phy: Zeller, Ueberweg and Diels. However, this was soon opposed by Windelband, who separated Democritus from the pre-Socratics and as-signed him an important place in the systematic period of Greek philos-ophy, along with Plato and Aristotle. After Zeller, Windelband had the greatest influence on the formation of the traditional image of ancient philosophy: namely, many historians adopted his periodization and ter-minology. But it is interesting that, in spite of this, his periodization understanding of Democritus did not have its advocates and adopters:

Windelband remained completely alone in this regard. In our presentation, we will try to show that it was not at all an insignificant matter for the historical understanding of Greek and ancient philosophy.

MARKO VUČETIĆ

*Odjel za filozofiju, Sveučilište u Zadru, Hrvatska /
Department of Philosophy, University of Zadar, Croatia*

Osoba kao vrijednost u filozofskoj misli Iris Tićac

U ovom radu kritički se vrednuje doprinos hrvatske filozofkinje Iris Tićac personalizmu, realističnoj fenomenologiji i etici. Osoba se na liniji realistične fenomenologije određuje kao osoba-čin, odnosno kao osoba-ljubav, osoba-sloboda i osoba-vrijednost. Osoba nije apstraktna, konstruirana datost koja se elitistički odvađa od drugih kako bi se uzvisila nad realitetom kolekcije ostalih bića u svijetu, nego etičko biće koje u sebi i drugima razotkriva, prepoznaje i afirmira temeljnu etičku kategoriju, a to je kategorija dobra. Biti osoba znači biti vrijednost koja zainteresirano sudjeluje u životu drugih. Dobro se, zahvaljujući integrativnoj dimenziji personalnog čina, poistovjećuje s ljubavlju, odnosno brižnom prisutnošću u konkretnoj egzistencijalnoj praksi koja nikoga ne ostavlja izvan granica ljudskosti.

The Person as the Value in the Philosophical Thought of Iris Tićac

This paper gives a critical validation of the contribution of Croatian philosopher Iris Tićac to personalism, realistic phenomenology and ethics. In terms of realistic phenomenology, the person is defined as the person-act – i.e., the person-love, person-freedom and person-value. The person is not an abstract, construed given, elitistically detached from others in order to rise above the reality of the collection of other beings in the world, but an ethical being discovering, recognizing and affirming in himself and others the fundamental ethical category – the category of the good. Being a person means being a value, keenly participating in the lives of others. Thanks to the integrative dimension of personal act, the good is equated with love, that is, with the caring presence in the concrete existential practice that leaves nobody beyond the bounds of humanity.

IVANA ZAGORAC

*Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /
Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb, Croatia*

»Ne znaš je li ovaj porok odvratniji ili ružniji«: Seneka o emociji gađenja

Nastojanja stoika k ostvarenju života neuznemirenog mudraca u svome su se važnome dijelu odnosila i na suzbijanje emocija. Kognitivna teorija emocija kakvu su zagovarali stoici emocije je vidjela kao rezultat pogrešnih prosudbi i znak da naš odgoj k vrlini još mora svladati mnoge izazove. No, nije lako odreći se emocija, a neki tvrde – kao što to primjerice čini Aristotel – da iskorjenjivanje emocija nije niti poželjno. Štoviše, Aristotel će tvrditi da emocije imaju važnu ulogu u uvježbavanju vrline. Senekin odgovor Aristotelu na temu gnjeva u spisu *De Ira* dobro je poznat: gnjev nije niti prirodan niti koristan, a svakako nije niti – kao što sugerira Aristotel – poželjan znak postojanja senzibiliteta za pravično i moralno. Protivno Aristotelu, Seneka će ponuditi različite argumente za eliminaciju gnjeva. Međutim, čini se da njegova strategija, koja nepokolebljivo poziva na racionalno ophođenje sa svijetom, uključuje još nešto, a to je stvaranje odbojnosti spram gnjeva. Tako već u uvodnome dijelu spisa *De Ira* Seneka upućuje čitatelja da s odvratnošću promatra osobu koju je zahvatilo takvo »kratko ludilo« (*De Ira*, 1.2). Je li doista jedna emocija, u ovom slučaju emocija gađenja, u stoičkom odgojnom i terapijskom projektu odjednom od neprijatelja postala saveznikom? U izlaganju će se ukratko analizirati pozicija gađenja u Senekininim tezama. Pored gađenja koje je potaknuto osjetilnim putom, na primjer pogledom na gnjevnu osobu, ono se pojavljuje i kontekstu moralnosti. Posebno će nas zanimati Senekini komentari o gađenju kao izvorištu dehumanizacijskih praksi, a što potvrđuju kako brojni povijesni primjeri tako i suvremena empirijska istraživanja.

“It Would Be Hard to Say Whether the Vice is More Abhorrent or Disfiguring”: Seneca on Disgust

The efforts of the Stoics towards the realization of the life of an undisturbed sage were in their important part also related to the suppression of emotions. In the cognitive theory of emotions as advocated by the Stoics emotion was seen as the result of misjudgments and a sign that our education towards virtue still had to overcome many challenges. But it is not easy to give up emotions, and some argue – as Aristotle does – that eradicating emotions is undesirable. Moreover, Aristotle will argue that emotions play an important role in the practice of virtue. Seneca’s answer to Aristotle on the subject of anger in *De Ira* is well known: anger is neither natural nor useful, and it is certainly not – as Aristotle suggests – a desirable sign of a sensibility for the just and the moral. Contrary to Aristotle, Seneca will offer various arguments on why it is important to eliminate anger. However, his strategy, which resolutely calls for a rational approach to the world, seems to include a surprising element: an aversion to anger. Thus, already in the introductory part of *De Ira* Seneca instructs the reader to look with disgust at the angry person, who has been possessed by a “brief madness” (*De Ira*, 1.2). Has one emotion, in this case the emotion of disgust, in Stoic educational and therapeutic project suddenly transformed from enemy into the ally? In this presentation, we will analyze the position of disgust in Seneca’s theses. In addition to the disgust that is stimulated by our senses, for example the sight of an angry person, we will analyze Seneca’s use of disgust in the sphere of morality. Of our special interest here are Seneca’s comments on disgust as a source of dehumanization practices, which is confirmed by numerous historical examples as well as contemporary empirical research.

DŽEVAD ZEČIĆ

*Mašinski fakultet, Univerzitet u Zenici, Bosna i Hercegovina /
Faculty of Mechanical Engineering, University of Zenica,
Bosnia and Herzegovina*

Dodiri suvremene fizike s misaonim tokovima pitagorejaca i Platona

Neki iskazi antičke filozofije bliski su onima moderne prirodne znanosti. »Sve su stvari brojevi«, tvrdnja je koja se pripisuje Pitagori, a u kojoj su pitagorejci prepoznali stvaralačku snagu matematičke formulacije. Platon je u dijalogu *Timej* naveo pet pravilnih tijela i uspoređivao najmanje dijelove elementa zemlje s kockom, elementa zraka s oktaedrom, elementa ognja s tetraedrom i elementa vode s ikosaedrom. Smatrao je da se pet pravilnih tijela mogu rastaviti na svoje trokute, a iz tih trokuta moguće je izgraditi nova pravilna tijela. Najmanji dijelovi tvari nisu one stvari kao u Demokritovoj filozofiji, nego su oni matematički oblici, odnosno matematička simetrija. Motiviran Platonovom filozofijom, Werner Heisenberg interpretira kvantnu teoriju kao ontološki shvaćenu simetriju. Heisenbergova jedinstvena teorija polja dobila je svoj završni izraz u jednadžbi materije ili formuli svijeta koja obuhvaća sve fizikalne fenomene kao jedinstveno zbivanje u jednom iskazu koji se temelji na ideji simetrije, praslike koja je uzor cijelog kozmosa.

Touches of Modern Physics with the Thought Currents of the Pythagoreans and Plato

Some statements of ancient philosophy are close to those of modern natural science. "All things are numbers" is a claim attributed to Pythagoras in which the Pythagoreans recognized the creative power of mathematical formulation. In the *Timaeus* dialogue, Plato listed five regular bodies and compared the smallest parts of the earth element with a cube, the air element with an octahedron, the fire element with a te-

trahedron and the water element with an icosahedron. He believed that five regular bodies can be disassembled into their triangles and from these triangles it is possible to build new regular bodies. The smallest parts of matter are not those things as in Democritus' philosophy, but they are mathematical forms or mathematical symmetry. Motivated by Plato's philosophy, Werner Heisenberg interprets quantum theory as an ontologically understood symmetry. Heisenberg's unique field theory found its final expression in the equation of matter or the formula of the world that encompasses all physical phenomena as a single event in one statement based on the idea of symmetry, the primeval image, which is the model of the entire cosmos.

TOMISLAV ZELIĆ

*Odjel za germanistiku, Sveučilište u Zadru, Hrvatska /
Department of German Studies, University of Zadar, Croatia*

Europski i mediteranski zbor za izbjegličku krizu 2015./2016. prema E. Jelinek

2013. godine, na početku izbjegličke krize u Europi 2015./2016. godine, austrijska nobelovka Elfriede Jelinek objavljuje na svojim osobnim mrežnim stranicama tekst pod naslovom *Die Schutzbefohlenen* (*Štićenici*). S obzirom na to da se poveznice s Eshilovom tragedijom *Hiketides* (*Pribjegarke*), Hölderlinovim pjesništvom i Heideggerovom fundamentalnom ontologijom ne mogu ne zapaziti, postavlja se kulturološko pitanje koje vrijednosti europske i mediteranske kulture ovo djelo točno zagovara. Osim toga, postavlja se pitanje koje pjesničke i političke funkcije pritom ispunjava zbor (*chor*) u tekstu postdramskog kazališta.

The European and Mediterranean Chorus During the Refugee Crisis in 2015/2016 According to E. Jelinek

In 2013, at the beginning of the European refugee crisis in 2015/2016, Austrian Nobel Prize winner Elfriede Jelinek published a text entitled *Die Schutzbefohlenen* (*The Suppliants*). As the intertextual play with Aeschylus' tragedy of the same name, Hölderlin's poetry and Heidegger's fundamental ontology are conspicuous, the cultural question arises as to what European and Mediterranean values this work advocates. Moreover, the question arises as to which poetic and political functions the choir plays in the postdramatic text.

SAŽECI S OKRUGLOG STOLA / ROUND TABLE ABSTRACTS

BRUNO ĆURKO

*Filozofski fakultet, Sveučilište u Splitu, Hrvatska /
Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split, Croatia*

Saramagov ogled o ljudskoj prirodi u pandemiji

Pojašnjenje o razlozima dodjele Nobelove nagrade za književnost 1998. godine portugalskom književniku Joséu Saramagu kaže nam kako on u svojim djelima »parabolama prepunima mašte, suosjećanja i ironije kontinuirano omogućava da ponovno shvatimo nedostižne stvarnosti«. Jedno od djela koje se navodi u obrazloženju nagrade je *Ogled o sljepoći (Ensaio sobre a Cegueira)*. Sam je Saramago *Ogled u sljepoći* najavio riječima: »Ovom knjigom namjeravam preispitati sebe i svoje čitatelje o našoj racionalnosti, ako smo uistinu racionalni.« U knjizi opisuje ponašanje ljudi tijekom pandemije virusa koji ih osljepljuje. Novi virus stvara novu realnost u kojoj su ljudi prisiljeni živjeti u potpuno drugačijem svijetu koji tjera svoje stanovnike da se uključe u novu vrstu interakcije i da prihvate novu vrstu učenja i nove vrste zajedničkog života. Potonji se temelji na sili, iskorištavanju, brutalnom nasilju. Knjiga bolno opisuje koliko je malo potrebno da pojedinac napusti svoje etičke norme i prestane biti čovjekom, pa i da prestane biti racionalnim bićem, usmjeravajući se samo na svoje fizičke potrebe. U izlaganju ću pokazati koliko su Saramagovi opisi pandemije slični ili različiti od ovoga što se događa u pandemiji COVID-19. Gube li ljudi svoju humanost i odriču li se svojih etičkih načela kao u Saramagovu djelu?

Saramago's Essay on Human Nature in a Pandemic

The explanation of awarding Portuguese writer José Saramago with the Nobel Prize in Literature 1998 says that Saramago in his works “with parables sustained by imagination, compassion and irony continually enables us once again to apprehend an elusory reality.” One of the works mentioned in the explanation is *Blindness (Ensaio sobre a Cegueira)*. Saramago himself announced *Blindness* with the following words: “With this book, I intend to question myself and my readers about our rationality, if we are, in effect, rational.” In the book, he describes people’s behavior during the pandemic of a virus which blinds them. The new virus creates a new reality in which people are coerced to live in a completely different world, one which makes its inhabitants enter a new kind of interaction, and accept new kinds of learning and co-habitation. The latter is founded on force, exploitation, and brutal violence. The book painfully describes how little is required for an individual to lose his ethical norms and cease to be a human being, and even cease to be a rational being, focusing only on his physical needs. In the presentation, I will show how much Saramago’s descriptions of a pandemic differ from or resemble the events in the COVID-19 pandemic. Do human beings lose their humanity and deny their ethical principles as in Saramago’s work?

JOSIP GUĆ

*Filozofski fakultet, Sveučilište u Splitu, Hrvatska /
Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split, Croatia*

Kronike beznada – Kuga i korona

Finale *Kuge*, romana iz faze pobune Alberta Camusa, pruža znakovitu perspektivu za budućnost preventivnog djelovanja spram političkih kriza, kakva je ona Drugog svjetskog rata (na koju se Camus vjerojatno osvrće), ali i zdravstvenih kriza (čitamo li *Kugu* doslovno). Doktor Rieux se, promatrajući slavlje oslobođenja od kuge, na kraju svoje kronike o kugi pesimistično osvrće na činjenicu »da bacil kuge ne ugiba nikada«, da će kuga možda ponovno »probuditi svoje štakore i poslati ih da uginu u nekome sretnom gradu«. Izlaganje polazi od ovog finala kako bi ispitalo našu reakciju na pandemiju COVID-19. Fenomen na koji se prvenstveno osvrće je gotovo potpuni izostanak promišljanja prevencija nekih budućih epidemija i pandemija, pa onda i strukturalnih uzroka njihova izbijanja. Stoga je osnovno pitanje izlaganja: možemo li naše kronike korone završiti (ako ih uopće možemo završiti) istim ili još pesimističnijim tonom od Rieuxove, čineći je tako kronikom beznada?

Chronicles of Hopelessness – *The Plague* and Corona

The finale of *The Plague*, Albert Camus' novel from his rebel phase, makes an interesting point concerning the future of preventive action against political crises, such as World War II (to which Camus is probably referring), but also against health crises (if *The Plague* is taken literally). While observing the celebration following the liberation from the plague, Doctor Rieux at the end of his plague chronicle makes a pessimistic remark "that the plague bacillus never dies or disappears for good," that the plague might "rouse up its rats again and send them forth to die in a happy city." The presentation begins with this finale in order to examine our reaction to the COVID-19 pandemic. The phenomenon

primarily discussed is the almost complete lack of the reflection on the prevention of some future epidemics and pandemics, thus also of the structural causes of their outbreaks. Therefore, the main question of the presentation is: can we finish our corona chronicles (if we can finish them) in the same or even more pessimistic tone than Rieux's, thus making them chronicles of hopelessness?

HRVOJE JURIĆ

*Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /
Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb, Croatia*

Franz Kafka kao savjetnik za problematiku pandemije koronavirusa

Ako želimo razumjeti svijet u kojem živimo i kritički se odnositi prema danostima svijeta života te, na temelju toga, projicirati budućnost i djelovati u skladu s time, trebamo posegnuti za raznim izvorima koji nam u tome mogu pomoći. Književnost je, zasigurno, jedan od tih izvora, tim više što podjednako angažira intelektualne (»racionalne«) i psiho-emotivne (»iracionalne«) dimenzije ljudskoga bića. Pritom su nam osobito važna djela koja možemo smatrati svevremenskim jer opisuju, analiziraju i implicitno kritiziraju zamišljene situacije koje nalikuju stvarnim situacijama u raznim epohama, pa i situacije u kojima se nalazimo mi danas. Opus Franza Kafke nedvojbeno se uklapa u ono što je prethodno rečeno. Često se u posljednjih nekoliko godina, tijekom pandemije koronavirusa, moglo čuti da živimo u »kafkijanskim okolnostima«. No što to zapravo znači? U ovom izlaganju nastojat ću verificirati tvrdnje o onom »kafkijanskom« u današnjem svijetu vraćajući se tekstovima Franza Kafke i povezujući refleksiju o njima s pitanjima zdravlja i bolesti te života i smrti.

Franz Kafka as an Advisor in the Matters of the Coronavirus Pandemic

If we want to understand the world we live in and have a critical attitude towards the givens of the life-world, and, based on that, project the future and act accordingly, we need to reach out to various sources that can help us in this effort. Literature is certainly one of those sources, because it equally engages the intellectual (“rational”) and psycho-emotional (“irrational”) dimensions of the human being. With that in mind,

the works that can be considered timeless are particularly important to us because they describe, analyze and implicitly criticize imagined situations that resemble real situations in various epochs, including the situations we find ourselves in today. The work of Franz Kafka undoubtedly fits what has been said before. In recent years, during the coronavirus pandemic, it has often been heard that we live in “Kafkaesque circumstances.” However, what does that actually mean? In this presentation, I will try to verify the claims about the “Kafkaesque” in today’s world by returning to Franz Kafka’s texts and connecting the reflection on them with the issues of health and disease, and life and death.

ADRESAR SUDIONIKA /
ADDRESSES OF THE PARTICIPANTS

Sead Alić

Petrovogorska 16a

10000 Zagreb

Hrvatska

e-mail: salic@unin.hr

Gabriela Bašić Hanžek

Sveučilište u Splitu

Filozofski fakultet

Poljička cesta 35

21000 Split

Hrvatska

e-mail: gbasic@ffst.hr

Mirela Bilandžić

Cesta dr. Franje Tuđmana 640

21214 Kaštel Kambelovac

Hrvatska

e-mail: mbilandzic@ffst.hr

Marita Brčić Kuljiš

Sveučilište u Splitu

Filozofski fakultet

Poljička cesta 35

21000 Split

Hrvatska

e-mail: mbracic@ffst.hr

Bruno Ćurko

Sveučilište u Splitu

Filozofski fakultet

Poljička cesta 35

21000 Split

Hrvatska

e-mail: bcurko@ffst.hr

Dževad Drino

Univerzitet u Zenici
Pravni fakultet
Fakultetska 1
72000 Zenica
Bosna i Hercegovina
e-mail: dzevad.drino@unze.ba

Branko Gorgiev

Univerzitet u Nišu
Filozofski fakultet
Ćirila i Metodija 2
18000 Niš
Srbija
e-mail: branko.gorgiev@filfak.ni.ac.rs

Josip Guć

Sveučilište u Splitu
Filozofski fakultet
Poljička cesta 35
21000 Split
Hrvatska
e-mail: jguc@ffst.hr

Ana Jerković

Ministarstvo znanosti i obrazovanja
Donje Svetice 38
10000 Zagreb
Hrvatska
e-mail: ana.jerkovic@mzo.hr

Zlatko Juras

Stožanačka 49
21312 Podstrana
Hrvatska
e-mail: zlatkojuras1@gmail.com

Hrvoje Jurić

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Ivana Lučića 3
10000 Zagreb
Hrvatska
e-mail: hjuric@ffzg.hr

Tonći Kokić

Sveučilište u Splitu
Filozofski fakultet
Poljička cesta 35
21000 Split
Hrvatska
e-mail: tkokic@ffst.hr

Mislav Kukoč

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet hrvatskih studija
Borongajska cesta 83d
10000 Zagreb
Hrvatska
e-mail: mkukoc@hrstud.hr

Vesna Maričić

Gimnazija Ivanjica
13. Septembra 58
32250 Ivanjica
Srbija
e-mail: vvesnamari@yahoo.com

Vladimir Rismondo

Trg senjskih uskoka 3
10020 Zagreb
Hrvatska
e-mail: vrismond@gmail.com

Sladana Ristić Gorgiev

Univerzitet u Nišu
Filozofski fakultet
Ćirila i Metodija 2
18000 Niš
Srbija
e-mail: sladjana.ristic.gorgiev@filfak.ni.ac.rs

Oleg Soldat

Univerzitet u Banjoj Luci
Filozofski fakultet
Bulevar vojvode Petra Bojovića 1A
78000 Banja Luka
Bosna i Hercegovina
e-mail: oleg.soldat@ff.unibl.org

Slobodan Stamatović

Put sv. Mande 8
21000 Split
Hrvatska
e-mail: sstamat@net.hr

Marko Vučetić

Sveučilište u Zadru
Odjel za filozofiju
Obala kralja Petra Krešimira IV. 2
23000 Zadar
Hrvatska
e-mail: mvucetic@unizd.hr

Ivana Zagorac

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Ivana Lučića 3

10000 Zagreb

Hrvatska

e-mail: izagorac@ffzg.hr

Dževad Zečić

Bulevar Kulina bana 28D/4

72000 Zenica

Bosna i Hercegovina

e-mail: dzevad.zecic@unze.ba

Tomislav Zelić

Sveučilište u Zadru

Odjel za germanistiku

Obala kralja Petra Krešimira IV. 2

23000 Zadar

Hrvatska

e-mail: tzelic@unizd.hr

IZDAVAČI

Hrvatsko filozofsko društvo
Filozofski fakultet
Ivana Lučića 3
10000 Zagreb

i

Odsjek za filozofiju
Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu
Poljička cesta 35
21000 Split

ZA IZDAVAČE

Hrvoje Jurić
Gloria Vickov

UREDNICI

Josip Guć
Anita Lunić
Mira Matijević

KOREKTURA

Josip Guć
Damir Sekulić

DIZAJN KORICA

Luka Gusić

PRIJELOM TEKSTA I TISAK

GRAFOMARK, Zagreb

NAKLADA

100

